

Davetsiz Misafirler: Türkiye'deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri

*

Uninvited Guests: Subaltern Profiles of the Refugees in Turkey

Safiye Altıntaş

Öz

İnsanlık tarihi ile paralel bir döngüde yer alan ve fiziki mekân değişikliği gibi dar bir değişim algısının ötesinde sosyo-ekonomik ve kültürel sistem değişikliğini de içeren göç, insan hareketliğinin en genel tanımıdır. Birçok değişkeni ve olguyu içeren göç hareketliliğinde, yaşamın devamlılığı esasına dayanan zorunlu göç; mülteciliğin kapsamlı bir üst başlığı olarak, ülkesinin korunmasından yararlan(a)mayan kişileri vurgulamaktadır. Göç güzergâhının kavşağında yer alan ve mülteciler için lojistik ülke konumunda olan Türkiye, durak konumundadır. Misafirhanelerde, kamp içindelçadır kentlerde ve kamp dışında yaşayan mülteciler ülke içerisinde kalıcı nüfus oluşturmaktadır; bu durum toplum ve iktidar mekanizmaları ile kurulan ilişkinin modern ulus-deoletin ideolojik, siyasal ve sosyo-kültürel egemenlik alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu çalışmada alt ve aşağı konumda olan, sessiz ve temsilsiz insan yığınlarını [mülteci(lik)] mesele olarak değerlendirmeye imkân sağlayan madun (subaltern) kavramı ile mültecilerin iktidar mekanizmalarıyla kurduğu ilişkiyi bazı kavramlar ve değerler çerçevesinde görünür kılmaya çalışılacaktır. Raporlar, dergi ve mektuplar ışığında madun-mültecilerin tüm "öteki"likleri de içinde barındıran "yok-sanma" halleri niteliksel bir yaklaşımla mesele edilmiştir. Çalışmada Türkiye'nin folklorik söylem ve değerlerinden biri olarak kabul edilen misafirlüğün yanı sıra vatandaşlık, ev sahibi, yabancı ve umut yolculuğu olgularına da mültecilerin maduniyet durumunu niteleyen önemli işaretler olarak değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Göç, mülteci, maduniyet, misafir, ev sahibi, yabancı, vatandaş, umut yolculuğu.

Abstract

Migration, which is in a parallel cycle with the history of humanity, is the most general definition of human mobility. It includes the change of socio-economic and cultural system beyond the narrow perception like the physical change of place. Forced migration, which depends on the principle of continuity of life in migration mobility that includes a number of variables and phenomena, emphasizes the person unable or unwilling to avail himself from the protection provided by his own country as a broad main heading of immigration. Turkey is like a station because it is on the junction of the migration routes, and it is in the position of logistic country for the refugees. Refugees who are living in the camps/tent cities and out of the camps are forming permanent population; this situation has a direct relationship with the ideological, political and socio-cultural sovereignty field of the modern nation-state. The mentioned relationship is formed by public and government mechanisms. In this study, I am going to attempt to make the relationship of the refugees with the government clearer with the term subaltern that provides opportunity to consider the not represented and silent mass of people who are in the inferior position as a matter (being) refugee]. Subaltern refugees' status of "supposing there aren't" (yok-sanma) including all "otherness" is discussed with a qualitative approach in the light of the reports, journals and letters. In the study apart from visit that is accepted as a folkloric rhetoric and value of Turkey, the phenomena citizenship, host, foreigner and hope ride are mentioned as the significant signs that describe the subaltern status of refugees.

Keywords: Migration, refugee, subalternity, guest, host, stranger, foreigner, citizen, hope ride.

“Sessizlerin, anlatmayı bilmeyenlerin, kendini dinletemeyenlerin, önemli gözükmeyenlerin, dilsizlerin, o iyi cevabı hep olaydan sonra evde düşünenlerin, insanların hikâyelerini merak etmediği o kişilerin yüzleri diğerlerinden daha anlamlı, daha dolu değil mi?”

(Pamuk, 2012)

Göç, insanlık tarihi ile paralel bir döngüde yer alır ve geçmişi olduğu kadar bugünümüzü de sorgulamaya açan, ulusal, bölgesel ve küresel etkileri olan bir nüfus hareketidir. Fiziki mekân değişikliği gibi dar bir değişim algısının ötesinde sosyo-ekonomik ve kültürel sistem değişikliğini de içeren göç, insan hareketliğinin en genel tanımıdır. TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2010)'na göre şemsiye bir kavram olan göç; iç-dış göç, serbest-zorunlu göç, düzenli-düzensiz göç, yasa dışı-kayıt dışı göç, mekik göç, transit göç, küresel göç, işçi ithali ve iltica, sığınmacı, *mülteci*¹, göçmen ve kaynak ülke, transit ülke², hedef ülke gibi farklı kavram ve konuları bünyesinde barındırmaktadır. Birçok değişkeni ve olguyu içeren göç hareketliliğinde, yaşamın devamlılığı esasına dayanan *zorunlu göç*;

¹ Gönüllülük esasından ziyade zorla göç ettirilen kişi ve gruplar hukuki ve gündelik literatürde farklı kavramlarla (sığınmacı-mülteci-ilticacı-misafir-geçici koruma vd.) ifade edilmektedir. Kavram kargaşasına yer vermemek adına, mevcut makalede zorunlu göç kapsamında ülkelerini terk edenler mülteci olarak tanımlanacaktır. Mülteci kavramını tanımlayan temel uluslararası belgeler vardır. Bu belgeler 1951 Cenevre Sözleşmesi (mülteci hukukunun anayasası olarak kabul edilir) ve 1967 New York Protokolü'dür. Cenevre Sözleşmesine göre mülteci kavramı: “İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs”tır. Türkiye söz konusu belgelere taraf olurken belgelerin Türkiye'ye uygulanışında coğrafi sınırlama/kısıtlama/çekince getirmiştir. Bu kısıtlamaya göre Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü verilirken, Avrupa dışından gelenlere, sığınmacı veya misafir/geçici misafir denilmektedir. Detaylı bilgi için Bkz: 1) Sancar, Mithat ve Peker, Bülent (1986). *Mülteciler ve İnsan Hakları (İHK)* 2) TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2010). *Türkiye'de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar Yasa Dışı Göçmenlerin Sorunlarını İnceleme Raporu* 3) Özcan, Mehmet. (2006). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku* 4) IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*.

² Transit ülke/Geçiş ülkesi (country transit); yasal ya da yasa dışı göç akımlarının içinden geçtiği ülke. Farklı uzunluklarda gerçekleşen durma. Bkz: IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*, 57.

mülteciliğin kapsamlı bir üst başlığı olarak, ülkesinin korunmasından yararlan(a)mayan kişileri vurgulamaktadır. Zorunlu göçün başlıca özelliği; egemen devletlerin şiddet mekanizmalarının gölgesinde, hayatta kalmak için aidiyetinde bulunduğu ulus-devletten ayrılma/gitme kararının alınmasıdır. Modern egemen dinamiklerle (ulus-devlet gibi) şekillenerek yürütülen ideolojik ve siyasal mücadelelerin yerel ve küresel eksenli zorunlu göçleri tetikleme³; mültecilerin küresel ve yerel göç hareketliliğindeki tarihsel ve güncel seyrini bir mesele olarak değerlendirmeyi elzem kılmıştır.

Kaynak ülkeler arasında yaşanan göç güzergâhının kavşağında yer alan Türkiye zorunlu göçün hedefi, kaynağı ve transit ülke konumu⁴ ile bu meselenin pratikte önemli bir parçasıdır. Yoğun olarak Ortadoğu, Afrika ve Asya'da bulunan ülkelerden gelişlerin ve geçişlerin olduğu Türkiye, sınır bölgelerinde yaşanan siyasi çalkantılar ve ekonomik istikrarsızlıklar gibi belli başlı sorunlar sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalanlar için *köprü* görevindedir. Mültecilerin çıkış noktasından varış noktasına taşınmasında lojistik ülke konumunda olan Türkiye, aynı zamanda bir duraktır. Belirli bir süre ülkede kaldıktan sonra ayrılışlar da zamanla geride kalıcı bir mülteci nüfus oluşmuştur (İçduygu ve Toktamış, 2005). Anavatanlarından ayrılan mültecilerin bir kısmı farklı ülkelere geçiş yaparken bir kısmı da anavatanlarından ayrılma nedenlerinin iyileşmesi paralelinde geri dönüşler yapmıştır. Ayrıca yasadışı göç yollarıyla ülkeye giriş yapan birçok mültecinin farklı bir ülkeye yerleştirilme aşamasında bürokratik işlemlerin uzaması da kalıcı nüfus içerisinde değerlendirildiğinde, hatırı sayılır bir nüfus söz konusu olmaktadır. Mevcut kalıcı nüfus,

³ Detaylı bilgi için Bkz: 1) S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aşlı Şirin Öner (Der.) (2012). *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar* 2) S. Castles ve M. J. Miller. (2008). *Göçler Çağı*, 144-154.

⁴ Türkiye'nin göç ve sığınma tarihine dair Bkz: 1) Özgür, Nurcan. (2012), "*Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, "G" Grubu, Mülteciler, "Tekne Mültecileri"*", S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aşlı Şirin Öner (Der.). *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar* içinde, (ss 199-216 2) Danış, Didem. (2004). "*Yeni göç Hareketleri ve Türkiye*", *Birikim*, 184, 216-224.

misafirhanelerde⁵, kamplarda/çadır kentlerde, sokak ve parklarda, çeşitli STK'ların himayesinde ve kendi olanakları çerçevesinde kiralanmış odalarda/evlerde barınmaktadır.

Mültecilerin farklı mekânsal alanlarda dâhil oldukları toplumsal formülasyondaki konumlarını anlamlandırmada madun kavramından yararlanılacaktır. Antonio Gramsci, Ranajit Guha ve Gayatri C. Spivak tarafından birbiriyle ilişkili ancak birbirinden ayrılan içerikler ile kullanılan *madun* (subaltern), ötekilerden bazılarını ya da günümüzdeki "başkaları"nu mesele olarak değerlendirmeyi sağlayan bir kavramdır. Toplumun işleyiş mekanizmalarında kendilerini temsil edemeyen ve 'başka' bir durumda olan kişi ve grupları tanımlamak için kullanılan kavram; sömürge coğrafyalarında yaşayan kişi ve grupları, kadınları, yoksulları, göçmenleri ve toplumun işleyiş mekanizmalarında sesi duyulmayanları belirtmektedir (Yetişkin, 2000). Toplumun ve iktidarın işleyiş alanlarından dışlanan, kendini ifade ve temsil edemeyen mülteciler, iktidar mekanizmalarınca hem tehdit unsuru hem de vatandaş olmayan, mazlum ve mağdur insanlar olarak çift yönlü söylemler bütününe parçasıdır. İçinde buldukları heterojen parçalılık hali ve sabit olmama durumu, mültecileri madun olarak tanımlamayı mümkün kılmaktadır. Bulunduğu toplumsal yapının ekonomik, kültürel ve siyasi temsil alanlarından dışlanan ve her anlamda sesi bastırılan madun; G. Spivak'ın ifadesi ile "*egemene tabi olan, alt ve aşağı konumdaki 'başka' olandır*". Sabit ve homojen bir tanım altında toplan(a)mayan madun, alt ve aşağı konumda olduğu için *sessiz ve temsilsiz*dir. Hâkim ideolojide kendini ifade edemeyen, ötelenen, bastırılan madunun zorunlu olarak kendi gibi tarihi ve karakteri de parçalı ve bölümlüdür. Bütüncül bir tarihe ve karaktere sahip olmayan diğer taraftan egemene tabi olan madun "eşik"te durandır. Madun 'özne', alt ve aşağı olsa da

---

⁵ Mülteci Misafirhaneleri: "değişik ülkelerden kaçak veya pasaportla Yurdumuza gelerek yabancı ülkelerden birine gönderilmek veya Yurdumuzda kalmak isteği ile iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici olarak barındırılma, iâşe, ibate ve diğer masrafların karşılanması" dışı yerlerdir. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16566&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

eşikte duruyor olmanın getirdiği ara yerdelik hali ile mutlak edilgen ve aciz bir konumdan uzaklaşmaktadır. Bu durum madunun, “özne olmayan bir özne ve konum olmayan bir konum işgal eder” kurgusunu desteklemektedir. Egemen ile arasındaki tabiiyet ilişkisinde kendine “özerk” bir alan açabilmesi, madunun gündelik hayatın sorunlarıyla ve yasayla baş etme yöntemleri, bir dizi taktik orijinalliğini de beraberinde getirmektedir. Egemen alan içerisindeki açıklarda şekillenen bu taktikler; idare ederek “muş” gibi davranmaktır (Erdoğan, 2000). Ranajit Guha madun olmayı; sınıf, yaş, cinsiyet, dinsel, kültürel ve etnik kimlik bakımından her türlü alt ve aşağı derecede yer almanın ötesi olarak değerlendirmektedir. Necmi Erdoğan (2011)’a göre madun olmak tüm “öteki”likleri de içinde barındıran başka bir “yok-sanma” halidir. Mutlak anlamda aciz ve edilgen olmayan madunun dinlenmeye-önemsenmeye değer görülmemesidir. Madun, egemen söylemin analizleri aracılığıyla tarif edilirken, maduniyet halinin izleri gündelik yaşam pratiklerinin karmaşıklığında yer almaktadır (Yıldırım, 2002).

Maduniyet söyleminin karmaşık ve parçalı dizini içerisinde yer alan madun-mülteciler; Türkiye’deki yasal uygulamaların ve toplumsal hiyerarşinin egemenliğinde “yaşam mücadelesi” veren görünmez yığın parçasıdır. Çalışmanın amacı, madun olarak nitelendirilen mültecilerin, iktidar mekanizmalarıyla kurduğu ilişkiyi; *vatandaş(lık)*, *yabancı*, *misafir*, *umut yolculuğu*, *özgürlük* gibi kavramlar ve değerler çerçevesinde tartışmaya açmaktır. Türkiye’deki mültecilere yönelik çalışmaların büyük bir kısmı mevcut verileri yineleyen, nitelik-nicelik tespitinde bulunan, hukuki ve sosyal konumları uluslararası ilişkiler ve siyaset zemininde tartışmaktadır. Mültecilerin Türkiye’de kaldıkları süre zarfında gündelik yaşam pratiklerine dair çalışmalar, özellikle saha çalışmaları açısından oldukça akim bir alandır. Ayrıca çalışmanın çift yönlü; hem ulusal hem de uluslararası oluşu ve madun-mültecilerin köken/kaynak ülkedeki durumunun nasıl olduğuna dair herhangi bir bilginin olmayışı da eldeki çalışmanın söz konusu sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bölümü bitirirken; kimlik ve aidiyet kavramları çalışmanın tartışma unsurları ara-

sında yer almamaktadır, ancak konunun doğal seyri çerçevesinde olguların göç ile olan ilişkisine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Hareket ve göç karmaşık bir dönüşüm içerir. Çünkü deneyimleri birleştiren tekil bir çerçeve ya da bilişsel bir harita yoktur. Kimlik gibi geniş kapsamlı ve “güven verici” bir yapı; söz konusu karmaşık dönüşümde farklı yönlerde şekillenebilmektedir. Bu esnada kimlik (özellikle ulusal aidiyet bağlamında), sorgulanma, yeniden yazılma ve parçalanma gibi bir dizi yeni yön eşliğinde, hareket haline geçmektedir. Dolayısı ile kimliği inşa eden aidiyetlik ve evindelik söylemleri (Chambers, 2005), yerini hareket ve çoğulluk, anavatanından kopuk yabancılaşma duygusuna bırakmıştır. Devletler tarafından vatandaş ve yabancı açılımında kodlanan mülteciler, hem aidiyete sahip hem de aidiyetsiz olarak, ulusal tabanlı kimlik ve aidiyet söylemlerinin odağını da bulanıklaştırmaktadır.

Başkalarının Memleketinde: Yabancı ve Misafir Olduğunu Bilerek Yaşamak

“Başka bir yerde yaşamak”, kendimizi daima farklı kimliklerin tanıdığı, takas edildiği ve karıştırıldığı ama yok olmadığı bir sohbetin içinde bulmaktır (...) Yabancı bir ülkede yabancı olmak, kaybolmak (İtalyancada speaesato-“yurtsuz”- olmak), belki de çağdaş yaşama özgü bir durumdur” (Chambers, 2005).

Dinsel, kültürel ve etnik kimlik, yaş, cinsiyet ve sınıf bakımından alt ve aşağı olarak görülmenin ötesinde “önemli olmayan”, “dinlenmeye değer görülmeyen” ve “yok sayılan” madun-mülteciler, kaynak ülke, transit ülke ve hedef ülke açısından aynı kişiye/gruba farklı yasal hakların verildiği bir kesimdir. Anavatanında vatandaş statüsünde aidiyetlikleri bulunan mülteciler, transit ve hedef ülke açısından yabancı (foreigner), vatandaş olmayan kişiler (non-national) olarak mevzuata tabi tutulmaktadır. IOM Uluslararası Göç Örgütü (2009)'ne göre başka bir devlete ait olan, onun sadakat borcu altında olduğu kabul edilen bu kişiler, en az iki ülke-

nin denetimi ve gözetimi altındadır. “Uluslararası hukuk kuralları gereği sınır kapılarında vatandaşlar ve yabancılar arasında ayırım yapılmaktadır” (İçduygu ve Toktaş, 2005). Bu perspektifte, vatandaş ve yabancı kavramları, modern ulus-devlet rejiminin tanıdığı statülerdir.

Küresel göçü diğer göç türlerinden ayıran özellik, en az iki ülkenin söz konusu olması ve bu iki ülkede aynı kişiye yasal çerçevede farklı haklar verilmesi ve eşit davranılmamasıdır. Madun-mültecinin ara yerdeliğini ve konum olmayan bir konumda yer almasını somutlaştıran husus, aynı kişiye iki ülke tarafından verilen yasal haklardır. Vatandaşı olduğu ülkeden can güvenliği gerekçesi ile başka bir ülkeye göç edenler, o ülkede yabancı statüsündedir. Ulus-devlet aidiyetliği olarak kabul edilen vatandaşlığın ve onun ulusal kimlik yapısının “güven verici aidiyetliği”nin yerini yabancılık almıştır. Dolayısıyla madun-mültecilerin kendi yabancılıkları, yaşamın gerçekliğinde, belirli bir süre⁶ kalmaları gereken ülkenin toplumsal hiyerarşisinde ve mevzuatında, dışarıdan gelen olarak şekillenmektedir. Yoksulluğun ve yok-sanmanın ‘öznesi’ madun-mültecilerin bu durumu, “Afrika’dan gelenler için uyuşturucu satıcıları, Doğu Bloğundan gelenler için fuhuş sektöründekiler” (Korkut, 2009), şeklinde söylemselleştirilmektedir. Her toplumsal sistemde yabancılık ile vatandaşlık (veya yakınlık) arasındaki ilişki çok katmanlı ve karmaşıktır; ancak her durumda bireylerin aidiyetliklerinin ve ortaklıklarının ne anlama geldiği, neyi belirttiği (Agamben, 2013), ve neyi ayrıştırdığı söylemsel pratikler aracılığı ile dile getirilmektedir. İlgili örnekler de söz konusu dile getirilişin cisimleşmiş halidir. Uluslararası bir sınırı geçerek vatandaşlıktan yabancılaşmış evrilen mültecilerin aidiyetsizlikleri üzerinden bir söylemsel inşa gerçekleşmektedir.

Madun-mülteciler, ayrıldıkları anavatanları, geçici bir süre kaldıkları transit ülke ve yerleştirildikleri ülke sınırları arasında kalan ve bu sınır ile eşikte olan: Ülkeler arası sınır(lar)da ara yerdelikleri coğrafi olarak ‘sa-

---

⁶ Mülteciler Türkiye’de ortalama olarak 3 ay ile 6 yıl kalıcı olmaktadır. Bu sürede üçüncü bir ülkeye yerleşmeyi beledikleri gibi aynı zamanda da ülkelerindeki çatışmaların geri dönüşlere olanak sağlayacak ölçüde azalması ve bitmesini de beklemektedirler.

bit'lenen, başkalarının memleketinde yaşayanlardır. Dolayısı ile söz konusu inşa sürecinde belirleyici öğelerden biri de bu yaşama deneyimidir. Yabancı ve misafir olarak başkalarının memleketinde konumlanışları da yine eşikte olma 'başka'lığında var olan bir durumdur. Madunun kendini konumlandığı ve onun 'özne'liğini de arama imkân sağlayan ara yerdelik hali: Ulus-ötesi aktörler olan ve vatandaşlıklarının, kimliklerinin parçalı-bölünmüş olması da yine egemenle olan ilişkisinin biçimsel mahiyetini sorgulatmaktadır. Nitekim Giorgio Agamben, Kutsal İnsan çalışmasının bir bölümünde, Hannah Arendt'in insan hakları ve ulus- devlet (ve vatan- daş) arasındaki ilişkiyle ilgili görüşlerini bir adım öteye götürerek şunları ifade ediyor:

Hannah Arendt, insan haklarının kaderi ve ulus-devletin kaderini birbiriyle ilintilendirirken şu paradokstan yola çıkıyor: Aslında insan haklarını en tipik biçimde cisimleştirmesi gereken şahsiyetin ta kendisi –mülteci- bunun yerine [insan hakları] kavramı[nı]n radikal krizine işaret ediyor. (...) Ulus-devlet sisteminde, insanların güya kutsal ve ellerinden alınamaz olan hakları, bir devletin vatandaşına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortada korumasız kalıyor ve gerçekliklerini yitiyorlar (ss 152-153).

Giorgio Agamben'den alıntılanan bölümden yola çıkarak, ulus-devlet belgelerinin⁷ belirlenimciliğindeki vatandaş(lık)-yabancı kavramları, tahakküm altındaki mültecileri alt-aşağı gören (vatandaş olmayan kişiler) yaygın söylemi olumlayan ve aynı zamanda da süreklilik kazandıran bir işleve sahiptir. Çünkü "*insan-vatandaş ve ulus-devletin temel kategorilerini radikal biçimde kuşku alanına çeken ve yeni kategoriler sunmanın yolunu açan sınırsal*" (Agamben, 2013) bir niteliği de içeren bu yaklaşım, içinde bulunan zamanı sorgulatan eşiklerden biridir. Siyasi ve kültürel alanda düşünsel bir tepkinin ve tartışmanın başlamasında, ortaya çıkmasında etkili olan bu eşik, madunun tahakküme karşı nasıl direndiğinin izini sürme imkânı sağlamaktadır. Iain Chambers (2005)'e göre yabancı, zamanımızın önceliklerine dikkat çeken bir figürdür: Mültecinin başlatmış olduğu söz konusu teorik ve retorik tartışmalar, ulusların kendi yerelliklerinde şekillenen bazı

⁷ Cenevre sözleşmesi, New York Protokolü, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve ulusal-yerel hak düzenleyici belgeler.

kurum ve kuruluşlar aracılığında da güncellenmektedir. Bu tarz kurumlar, küresel kitle hareketliliğinin yerel odak noktalarıdır. Devletle doğrudan ilişkide olan bu kurumlar, dışarıdan gelenlerin ulusal aidiyetteki konumunu ve uğrayacağı yaptırımları gözetmektedir. Türkiye’de de dışarıdan gelenlerin yabancılıklarının tescillendiği ve ilgili mevzuatların uygulayıcısı bazı kurumlar bulunmaktadır.

Madun-mültecilerin Türkiye’de yabancılıklarının tescillendiği iki kurum vardır. Bunlardan biri 1984 yılında kurulan Yozgat’taki Mülteci Misafirhanesi diğeri ise her şehirde bulunan Yabancılar Misafirhanesidir. Yozgat’taki Misafirhanede kendi istekleri ve talepleri doğrultusunda yerleştirilen mülteciler kalırken, Türkiye’nin her şehrinde bulunan Yabancılar Misafirhanesi ise kendi istekleri dışında alıkonanların gözetim altında tutuldukları yerlerdir. Türkiye’de misafirhaneler, Emniyet Müdürlükleri’nin Yabancılar Şubesi’nin Takip ve Kontrol Masası tarafından yönetilir (Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD), 2007). Bu birim, Türkiye’ye yasadışı giriş yapan, vize koşullarını ihlal etmiş veya yasadışı faaliyetlerde bulunduğu iddia edilen yabancılardan sorumludur⁸. Yabancı Misafirhanelerde bulunanlar (gözetim altında tutulanlar) arasında mülteciler önemli bir yer tutuyor. Yozgat Mülteci Misafirhanesi az sayıda kişiye hizmet vermesi ve mülteciler dışında herhangi bir grubu barındırmaması gibi nedenlerle görece misafirperver bir işleyişe sahiptir. Yabancılar Misafirhanesi ise dışarıdan gelenin asgari yaşam standartlarını zorlayan şartlarda kaldığı misafirhanelerdir. Her iki misafirhanedeki farklı misafir-yabancı tecrübelerinin nedeni, misafirhanelerin kuruluş amaçlarındaki hareket noktalarıdır. Yozgat Misafirhanesi mültecilerin kendi istekleri doğrultusunda ikamet ettikleri yerken, Yabancı Misafirhanesi alıkonuldukları, gözetim altında tutuldukları misafirhanedir. Yabancı misafirhanesinde alıkonanlar buldukları yerin fiziki mekânsal zorlukları, yetkililerin olumsuz davranışları, temel insani ihtiyaçların ve yaşam standartlarının sağlan(a)mamasından şikâyet ederken, Yozgat misafirhanesinde ise söz konusu temel insani

⁸ Yabancı Misafirhaneleri uluslararası standartlara göre ‘kapatma statüsü’ndedir. Bkz: HYD (2007).

standartlardan ziyade üçüncü bir ülkeye yerleştirilme süresinin uzunluğu, farklı bir şehre gönderilme, çalışma, sosyal imkânların ulaşılabilirliği gibi görece daha 'sıradan' sorunlar üzerinde duruyorlar⁹. Yabancı olanın ağırlandığı her iki misafirhanede kalanlar egemenin tabiyetçi ve teslimiyetçi yapısının gölgesinde gündelik hayatlarını sürdürmektedir.

Türkiye'deki vatandaşlık ve misafirlik (yabancı-mülteci) anlayışının, vazife/görev pratikliğinde yürütüldüğü ön kabulünden hareket ederek, vatandaş-misafir olguları üzerinde durmak, madun-mültecilerin konumlarını anlamlandırmada önemli bir noktadır. Vazife temelli misafirlik ve vatandaşlık anlayışında her iki gruba dâhil olanlardan belirli davranışları sergilemeleri beklenir. Misafir; dışarıdan gelen, geçici olandır oysa ki vatandaş; ev sahibi, ulusal aidiyeti olandır. Ev sahibi ile misafirin ortak paydası, vazifelerinin olmasıdır. Her iki durumda da beklentiler ve sorumluluklar vardır: Misafirden beklenen fazla rahat davranmamak, misafirliği gereğinden fazla uzatmamak, ev sahibi hakkında yerli-yersiz yorumlarda bulunmamak, verilenle yetinmek (bir anlamda "misafir umduğunu değil bulduğunu yer" anlayışı), kurulu düzeni bozmamakken vatandaştan beklenenler ise vergi vermek, yasalara uymak, toplumsal düzeni bozmamak, erkekler için askerlik görevini yerine getirmektir. Türkiye'de "misafirperverlik" tarihsel arka planı olan, popüler toplumsal değer imgeleri arasındadır. Gelen yabancı'nın uzun süre kalması ile orantılı olarak gelenlere geçici oldukları, hem yasal zeminde hem de gündelik hayatta çeşitli şekillerde hissettirilmektedir. Bir yetkilinin sözleri madun-mültecilerin toplumsal algıdaki misafirliğine/geçiciliğine dair normatif değeri öngörebilmek adına önemlidir. "Biz onları kısa bir süre kalacak diye düşünürken, şimdi ne zaman gidecekleri belli değil, devletin bir şeyler yapması gerek" (Çelebi, Özçürümez ve Şirin, 2011). Ulus-ötesi aktörler olarak madun-mültecilerin vatandaşlıkları, ulusal kimlikleri, bölünmüş ve parçalıdır. Alıcı ve transit ülke açısından güvenilirlikleri en üst düzeyde sorgulanan yabancılar olarak

⁹ Her iki misafirhanede kalanlarla yapılmış mülakatlar için Bkz: 1) TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2010). *Türkiye'de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar Yasa Dışı Göçmenlerin Sorunlarını İnceleme Raporu* 2) Helsinki Yurttaşlar Derneği (2007). *İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de "Yabancı Misafirhaneleri"nde Tutulan Mülteciler*.

misafir edilmeleri; “farklı güç hiyerarşisinin işlediği, imtiyaz ve prestijin sistematik olarak farklılaştığı hayat koşullarına” (Gün, 2011). Tabiyeti de beraberinde getirmektedir. Alıntılanan sözler, zihinlerde mağdur ve aciz durumda olanı çağırırsa da mültecilerin ara yerdelik halleri (yabancı vatandaşı/ev sahibi-misafir), bulunulan ülkenin vatandaşına ulusal-yerel kimliğini sorgulatma, vatandaşlık haklarından feragat etme olasılığını gündeme getirerek, egemene (vatandaş/ev sahibi-ulus-devlet)karşı stratejik bir süreci beraberinde getirmektedir¹⁰. Mültecilerin kalıcı nüfus olarak sayılarının her geçen gün artması, üçüncü bir ülkeye yerleştirilme süreleri ile misafirliklerinin uzaması; toplumsal yapıları değiştirebileceği gibi ulusal-yerel kimliğin sorgulanmasına da yol açmaktadır (Castles ve Miller, 2008). Negri ve Hardt (2012)’e göre hakim kesim tarafından *denge* ve *restorasyon* sağlayıcı bir kavram olan ulus, madun-mültecilerin yol açtığı sorgulayıcı tartışmanın başat olgusu konumundadır. Madun-mültecilerin karşısında mevcut vatandaşlık haklarının sorgulanması ve ülkenin sosyal devlet mekanizmalarının aksayan yönlerinin ifadesi olarak ‘sosyal yük ve tüketici’ gibi görülmeleri, egemenle sorgulayıcı ilişki biçimini daha da genişletmektedir.

Bu ilişki biçiminde uzun süreli misafirlikte sosyal yük olarak görülme-ye başlanan mülteciler ulus-devletlerin yasal yükümlülüklerinin dışında evrensel ve farklı ideoloji tabanına sahip sivil toplum kuruluşlarınca da desteklenmektedir. İnsaniyetçi STK’lar aracılığında farklı kademelerde gerçekleşen bu yardımlar ile misafirlerin ‘yardıma muhtaç yabancı’lıkları afişe edilmektedir. İnsani(yetçi) örgütlerin çalışmalarında (yardım çalışmaları/kampanyaları) insan hayatı kutsal olarak –yani öldürülebilir ama kurban edilemeyen hayat olarak- algılanıyor ve sırf bu sıfatıyla bir yardım ve koruma nesnesi olarak görülüyor (Agamben, 2013). Madun-mültecilerin sağlık, barınma, çalışma, eğitim ve benzeri temel gereksinimlerinin karşılan(a)maması veyahut kısa vadeli geçici çözümlerle gideril-

¹⁰ Vatandaşlık tartışmaları için Bkz: İçduygu, Ahmet. (2009). *Türkiye’de Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Tartışması: Birey Düzeyinde Analiz*, Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de Vatandaşlık, E.Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu (Der.) içinde (ss 227-255). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

meye çalışılması; onları “her açıdan yardıma muhtaç ve toplumun geri kalanından soyutlanmış olarak” (Hazan, 2012) yoksunlukları daimileştirilerek, yok-sanmalarının kalıcı hale getirilmesi tehdidi söz konusudur. Ayrıca madun-mültecilere yönelik sosyal sorumluluklar ve entegrasyon süreci yerel yönetimlere, STK ve “dost aileleri programı” aracılığı ile devletten azade topluma devredilmekte, böylelikle devlet denetleyici vasfına bürünmektedir (Baklavacıoğlu, 2011). Madun-mültecilerin hak ve sorumluluklarının toplumsal duyarlılık mekanizmalarına devredilmesi, “yardıma muhtaç”lıklarını devlet kanalı ile kalıcı hale getirilmesinde bir adım daha atılmasına imkân sağlamaktadır. Hayır kurumları ve STK'lara bağımlı duruma getirilmeleri, madun-mültecilerin toplumun diğer kesimlerinden soyutlanarak dışlanmasını veyahut mevcut toplumsal yapıda “acıma” duyumsallığında bir “marjinalleştirme”ye doğru adımlar atılmasına neden olmaktadır. Onlar, “yerli yoksullarla benzer statüde tutulup gıda ve giyim yardımı alırlar” (Baklavacıoğlu, 2011). Madun-mülteciler ilk zamanlarda diğer insanlar ve yetkililerce, mazlum, mağdur, yardıma muhtaç, yardım edilmeye değer ve “devletsiz” insanlar olarak görülmektedir. Fakat, onların büyük ölçüde transit ülke olarak gördükleri Türkiye’de kalış sürelerinin uzaması ve bu uzamaya paralel madun-mültecilerin çay ocağı, emniyette tercümanlık, İngilizce öğretmenliği (TBMM İHİK, 2010), hamallık ve benzeri işlerde çalışmaları, egemen yapı içerisinde “sermayenin kodlarını çiğnerken dahi ona uyan ve bağlı olan ve fakat başka dünyada varoluş biçimlerinin de mümkün olduğunu gösteren bir –kurucudışarı ve eşik” in (Chakrabarty, akt: Erdoğan, 2000) varlığını göstermektedir.

Yardım nesnesine indirgenen sığınmacılar ve göçmenler gibi akışkan halde olanların sıkıntılarını ve sorunlarını kurumsal olarak çözebilecek doğrudan mekanizmaları yoktur (Bayat, 2011). Yasal mevzuatlardaki insan hakları odağındaki yaptırımlar, yerel ve uluslararası düzlemde ‘çatı’ işlevselliğine sahiptir. Madun-mülteciler, içinde buldukları durumu, istek ve şikâyetlerini iktidar sahiplerine/egemene iletme hususunda çatışmacı bir yöntemden ziyade dilekçe ve mektup benzeri uygulamaları tercih

etmektedir. Kendilerine yönelik yükümlülük ve gereklilikleri hatırlatan mektup ve dilekçeleri yazan, bir anlamda konuşan madun-mülteciler bu tarz uygulamayı daha isabetli bulmaktadır. Bu bağlamdan hareket ile Türkiye’de bulunan iki madun-mültecinin kaleme aldığı mektuplar, kuru- lu düzen ve egemen ile kurdukları ilişkiyi ve “aşağıdan katılım”ı göster- mesi açısından anlamlıdır (Afacan, 2011). Mektuplarda ilk dikkati çeken husus, her iki mektubun da Türkiye’deki Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ofisine hitaben kaleme alınmış olmasıdır. Mektuplar bir kadın ve bir çocuk tarafından bozuk Türkçe ile yazılmış olup mektupların ortak amacı; seslerini duyurmak, sorunlarının anlaşıl- ması, yaşadıkları problemlerin, en çok da maddi ve manevi sıkıntılarının duyurulmasıdır. Türkiye’deki BMMYK’una hitaben yazılan mektuplar, kurumun daha fazla şey yapması gerektiğini hatırlatmaktadır. Burada doğrudan iktidar merci olarak evrensel hüviyete sahip bir kurumun mu- hatap alınması (ve kılınması); madun-mülteci ile bulunduğu yerel otorite (devlet ve kalmış olduğu kurumdaki yetkililer) içerisindeki ‘aracı kurum’ olmasındandır. BMMYK, egemen ile madun-mülteci arasında iletişimi sağlama noktasında aracı vasfına sahiptir. Bu vasıf gereği madun- mülteciler doğrudan değil dolaylı olarak ve devlet ile Birleşmiş Milletler (BM) kurumunun arasında yer alır. Egemen ile kurduğu ilişki yine ara yerdelik durumunda gerçekleşmektedir. Kadın mülteci görünür olmaktan söz ederken, mektubuna “kimse bizi görmüyor” sözleri ile başlıyor. Mülteci olarak yaşadığı sorunlardan ve kadın mülteci olmanın zorluklarından bahsettiği mektubunu “lütfen bizi görmeye çalışın. Biz hala yaşıyoruz” diye- rek bitiriyor. Çocuk mülteci ise yabancılara iş verilmemesinden, doktor ve hastane problemlerinden, yabancılardan alınan toprak parasından -ikamet harcından- söz ediyor. Madun-mültecilerin, sosyal sorunların ve mevzuat- ın öngördüğü yaptırımların dinamikliğinde yaşadığı görünmeme durum- larının farkındalığı ile ivmelenen görünür olma çabası, iki mektupta da bariz şekilde öncelenmektedir. Diğerleri nezdinde görünür olmanın, tanık- lığın, onlar açısından taşıdığı değeri tanımlama noktasında Türkiye’de bulunan bir mültecinin sözleri şu şekildedir; “kimsenin tanıklığı olmadan,

amacımız ve yarına dair ümidimiz olmadan yalnız başımıza ölmekten bıktık” (HYD, 2009). Buldukları durumu yetkililere ulaştırma,

(kimse bizi görüyor)

yanlız Bayan mülteci olarak çok problemlerle yaşıyorlar. en önemlisi maddi ve manevi durumlarıdır. onlar çok zor geçiniyorlar. çünkü birleşmiş milletler cevabını uzun süre beklemek onları zor durumda bırakıyor. Bu sebepten çok sıkıntıdadılar başka bir memleketde olan korku cinsel problemler ve özellikle çocukta olsa maddi durumlar hastalıklar ve kimseyi acaflarında yardımcı olarak bulamıyor onları. psikolog, konusunda rahatsız edebilir. iyi bir iş bulmak ve düzenli bir yerde çalışmak daha problem yaşayabilir. bir çocuklu Bayan eğer zor durumda kalsa acaba ne yapabilir. Bir bayan sabah 8den 8 akşama kadar çalışsa en fazla 200 TL alabilir. karşısında, ev kirası, elektrikle ve su ve gaz masrafları, ilaç parası, ve... bir anne nasıl çocukunu zor durumda görebilir. okul, eğitim, ve hastalık harçları daha bir anne için sıkıntı olabilir. Aslında birleşmiş milletler bu konuda daha önem verebilir.

seslerini duyurma, görünür olma ve iş, sağlık, eğitim vd. sosyal haklara/inkânlara ulaşma adına yazılan mektuplarda dramatik bir dil kulla

- yabancıların problemleri:
1. çok süre beklemek UN den cevap almak için.
  2. Her gün emniyete gitmek imza atmak için.
  3. çünkü ~~çok~~ türkiye de kalıyorlar paraları bittir ve onlara yaşamak zorlanıyor.
  4. yabancılara iş için izin vermiyorlar.
  5. doktor ve hastanein problemleri ve zor eza almak.
  6. o zaman ki yabancılar toptak parasını veriyorlar üstüste geliyor ve çok olamaz ve zorlanıyor.

nılmıştır. Mektuplardaki dramatik dil, hem durumun vahametinden yetkilileri yani egemeni haberdar etme hem de sahip oldukları en güçlü silahlarından biri olan STK'lar ve BMMYK üzerinden egemenin/devletin yükümlülüklerine vurguyu pekiştirmektedir. Sağlık, barınma, yaşama ve eğitim gibi temel insan hakları çerçevesinde yerel ve evrensel inisiyatiflerce oluşturulan STK'ların mültecileri yardım nesnesine indirgeyici yaklaşımları ise vatandaş-yabancı ikiliğinde sorgulandığında ortaya çıkan; hakların insanlara ancak vatandaş sıfatıyla verildiğidir (ya da ancak vatandaş sıfatıyla bu

haklarla doğmuş oluyorlar) (Agamben, 2013). Yardım nesnesine indirgenen madun-mültecilerin vatandaş figüründe yer almamaları, onlara yabancı misafir/geçici sıfatı ile yardımlar yapılması, mevcut durumun sürekliliğine katkı niteliğindedir. Giorgio Agamben'in mülteciler, vatandaş-hak ve insan-vatandaş üzerine söyledikleri, yazının başından itibaren somutlaştırılmaya çalışılan ara yerdelik konumunu farklı, ancak benzer bir bağlamda değerlendirmektedir:

Eğer mülteciler (ki yüzyılımızda sayıları artmaya devam ediyor ve bugün insanlığın önemli bir parçasını oluşturacak noktada bulunuyorlar) modern ulus-devlet düzeni için bu kadar rahatsızlık verici bir unsur oluşturuyorsa bunun nedeni her şeyden önce şudur: mülteciler, insan ile vatandaş, doğum ile milliyet arasındaki sürekliliği koparmak suretiyle, modern egemenliğin orijinal kurgusunu krize sokuyor. Mülteciler, doğum ile ulus arasındaki farkı ortaya çıkarmakla, siyasal alanın gizli özvarsayımını –yani çıplak hayatı- gözler önüne seriyor. Bu anlamda mülteci, Arendt'in dediği gibi, gerçek "hakların insanı"dır, yani her zaman için hakların üstünü örten vatandaşlığı kurgusunun dışında hakları cisimleştirilen ilk ve gerçek insandır. Ne var ki tam da bu yüzden mültecileri siyasal olarak tanımlamak çok zordur (ss 158).

Vatandaş olmayan kişilerin yardım nesnesi bileşeni olarak başka bir ülkenin yasal-gündelik koşullarında var olma çabası; aşağı-eşikte duran birey ve gruplara "hakların üstünü örten vatandaşlık kurgusunun dışında haklarını cisimleştirme" gerçekliğini sunmaktadır. Fiziksel olarak bir ülkeden başka bir ülkeye geçişteki *zoraki hareketlilik* ağında, hakların cisimleşmesi süreci göç etmeyi (yolculuk-hareketlilik) seçmiş olmakla başlamaktadır. Esas olarak yaşama, hayatta kalma motivasyonu ile göç eden madun-mültecilerin *umut yolculuğu* kararı, hem vatandaşlık ve ulus-devlet kurgusunu simgeleyen toprak, düzen ve doğum sacayağının sınırlarını zorlayacaktır hem de aşağıdan yukarıya/dışa dönük karmaşık bir değişimin yolunu açacaktır.

“Çaresiz”liğin Açıkları: Umut Yolculuğu-Özgürlük

“Bugün hala gece olabilir, ancak bil ki bir gün, güneş yalnızca senin yeni gününü aydınlatacak. Yaşam sana dair! Sana inanıyorum mülteci.” (Enzo Ikah, Türkiye-Mülteci, 2009)

Uluslararası göç arenasında önemli oranda transit ülke konumunda olan Türkiye; hedef ülke (gidilmek istenen ülke), kaynak ülke (çıkış ülkesi) ve mülteciler açısından farklı beklentileri karşılayan ülke niteliğindedir. Hedef ülke için “tampon bölge”, “bavul ülke” ve “depo ülke”, mülteciler için zorunlu göçlere geçiş imkânı sağlayan “transit ülke”, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyenler için “bekleme odası” (Danış, 2007), “ara dönem” (Ateş, 2011) gibi belirli beklentilerle şekillenen çeşitli tanımlamaların kaynağı olarak Türkiye’nin mülteciler açısından yadsınamayan yönü ise umut yolculuğundaki rolüdür. Madun-mültecilerin anavatanlarından ayrılış kararları ve sonrasında göç yollarındaki belirsizlik ve tehlikelere karşı yapmış oldukları yolculuk, umut yolculuğu olarak tanımlanmaktadır. Gidilen ülkenin yerleşik düzeni ve mevzuatlarının dayattığı tahakküm ve göç yolculuğundaki belirsizliklerle baş edebilmek; çaresizlikten kaçış olarak çıkılan umut yolculuğunun motivasyonudur. T.C vatandaşı olmayan, yaşamın kıyısında hayatta kalma mücadelesi veren ve en az iki devlet (kaynak ülke ve transit ülke), iki sınır arasında kalan madun-mülteciler; ulusal, bölgesel ve uluslararası düzenlemelerde “temel insan hakkı ve olağanüstü bir durum” olarak kabul edilseler de hukuki alanda ve insan hakları düşüncesinde insanlığın kıyısında gezinen ‘umut yolcuları’dır. Bu yolculukta öne çıkan ise *özgürlük ve umuttur*.

Erich Fromm (1995), birçok kişinin sandığı gibi umudun nesnesi olan bir şey olmadığını söyler. Daha çok ev, araba ve araç-gereç isteyenler umutlu insanlar değildir. Daha dolu bir yaşam sürmek, daha büyük bir canlılık içinde bulunmak, daha büyük bir duyarlılık sağlamak adına gerçekleştirilmek istenen bireysel ve toplumsal değişimin ruhsal ögesi olan umut, beklenti içinde olmaktır. Ama bu beklentideki edilginlik ve “beklemek”, teslimiyetçiliğin bahanesi olabiliyor ve bu durumda umut etmekten

söz edilemez. Fromm'un "varolma durumu" olarak nitelendirdiği umut etme; madun-mülteciler için edilgin bir teslimiyet ve bekleyişin bahanesi değil, beklentilerin gerçekleşmesi için çıkılan yolculuğun adıdır. Umut yolculuğu ve özgürlük söylemi, hem realite hem de metafor olarak madun-mültecilerin tahakküm ve egemen-tabiiyet ilişkisi kapsamında düşünülmelidir. Afganistanlı mültecinin "benim için hayattaki en önemli şey özgürlük ve Türkiye'de, daha önce sahip olmadığım normal bir hayata sahip olmak", Liberyalı mültecinin "iyi insanlar arasında olmak istiyorum. Yıkımla hiç ilgim olsun istemiyorum" ve Sudanlı mültecinin "en büyük hayalim ünlü bir iş adamı olmak" (HYD, 2009) sözlerindeki geleceğe dair umudu, eyleme dönüştürerek sınırlar aşırı yolculuğa çıkılması; bulunduğu durumu idare etmenin birer yöntemi ve direnme gücünün somut örnekleri arasındadır. Umutsuzluğun gizlenmiş bir biçimi olan edilgin bekleyiş durumu (Fromm,1995), madun-mülteciler için geçerliliği olmayan bir durumdur. Parçalı ve mutlak anlamda edilgin olmayan madun olma başkalığı, tamda ifade edilen tarzdaki umut yolcuğunda etkinliğini göstermektedir. Başka seçenekleri olmadığı için hareket halinde olmayı seçmeleri, çıkılan yolculuğun eylemliliğini değersizleştirmez. Mevcut durumu değiştirme veya ileriye taşıma yönündeki bu etkinlikte; çaresizlik ve başka yere yerleşme umudu tekin olmayan bir paradokstur.

Kalabalık ama 'görünmez' olan madun-mülteciler, Türkiye ve dünyada kaçak göçmen taşıyan tekne haberleri diğer bir ifade ile çıkmış oldukları umut yolculuğu haberleri ve yine egemenin bakış açısından kısmi ve güvensiz bir görünürlüğe sahiptir. Onlara yönelik yapılan algı yoklamasında öne çıkan söylemler arasında; güven(sizlik), misafirperverlik, çok kültür-lülük, acıma-yardım, milliyetçilik ve "neden buraya?" (Tolay, 2011) gibi farklı tabanlarda şekillenen yukarıdan bakışa işaret eden deneyimler bulunmaktadır. Türkiye'deki mültecilerin, iktidarın ve toplumun nezdinde, 'acıma', 'yabancı', 'göçmen', 'sosyal yük', 'tüketici' ve 'tekne mültecileri' gibi farklı tanımlarla ilişkilendirilmesi bir anlamda evrensel yaklaşımın yerel doneleridir. Diğerleri tarafından onlara atfedilen bu söylemler, beklentilerini aynı zamanda da kendilerini konumlandıkları ve bulunduk-

ları durumunda başlangıcı olan umut yolculuğundaki etkin bekleyiş ile hem bir direnme gücü hem de mevcut durumu idare etmenin; “*muhtelif biçimleriyle iktidarla doğrudan kurulan ilişkilerle ve karşılaşma anlarıyla sınırlı*” (Erdoğan, 2011) olmadığını bir göstergesidir. Bauman (1999)’a göre “hareket halinde olmak” hiyerarşinin yukarısında ve aşağısında olanlar için başka anlama gelmektedir. Küreselleşmenin ulaşım ve iletişim alanlarında yaratmış olduğu hız içinde *zoraki hareket* etmeleri gerekenler arasında bulunan mülteciler ile bu hareketliliğin nedenleri, hareket durakları ve hareketin bitiş noktasında farklı katmanlarda gözlenen egemen tahakkümler; hareket halindeki aşağı olanın da stratejisini belirlemesinde önemlidir. Kuşkusuz uluslararası yasal düzenlemelerin göç, göç yolları ve sığınma konularındaki kısıtlayıcı yaptırımları¹¹ dikkate alındığında geliştirilen bu tarz hareketlilik stratejileri, madunun pasif ve edilgin olmayışındaki ‘başka’lık durumunda anlamlandırılmalıdır. Tahakküme karşı çıkılan umut yolculuğu da bu stratejinin eyleme dönük en etkin ve en görünür olanıdır.

Sonuç

Türkiye’deki misafirhanelerde, kamplarda/çadır kentlerde ve kamp dışındaki evlerde yaşayan madun-mültecilere yönelik kısıtlı gündelik yaşam bilgisi: Onların egemen ile kurdukları ilişkide iş, boş zaman, özel hayat, aile hayatı gibi gündelikliğin farklı öğelerinde, eşikte olma başkalığını somutlaştıran stratejileri gözleme imkânını zorlaştırsa da vatandaşlık, ev sahibi, misafir, yabancı ve umut yolculuğu gibi kavram ve değerler meseleye dair önemli işaretlerdir. Küresel göç hareketliliğinin katmanlaştırıcı etkisi ile mülteciler, misafir ve yabancı, egemen ise ev sahibi, vatandaş ve ulus-devlettir. Madun-mültecilerin yabancı bir ülkede farklı tahakküm unsurlarının odağında yer alması, onlara kendi ‘özerk’ alanlarını yaratma yolunu açmıştır. Egemen-madun ilişkisindeki bu paradoksal yapıda katı ve homojen bir konumda olmayan madunlar, ara yerdelikleri ile eşikte

¹¹ Detaylı bilgi için Bkz: Özcan, Mehmet. (2006). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)

durarak aşağıdan katılımın stratejik yolunu göstermiş ve böylelikle madun oldukları mücadele alanlarını da ortaya çıkaran eylemler gerçekleştirmişlerdir. Umut yolculuğu ile başlayan bu eylemlilik hali ulus-devlet kurgusunu simgeleyen olgu ve pratiklerin tartışmaya açılması ile devam etmiştir.

Madun-mültecilerin statü göstergesi ve ulus-devlet aidiyetliği olarak kabul edilen vatandaşlıklarını geride bırakarak çıktıkları umut yolculuğunda, transit ve varış ülkesinde yabancılıkları yardım nesnesi olarak insani(yetçi) bir tahakkümle indirgemeci yaklaşımlarla sınırlandırılmaktadır. Ancak bu sınırlandırıcı yaklaşımlara karşı kısmi hareket alanı ve manevra özgünlüğü ile karşılık vermeye çalışan madun-mültecilerin, yasal ve gündelik teamüllerle baş etme yöntemlerinin gerçekliğine gönderme yapıldığı da unutulmamalıdır. "Her tahakküm esasen benzer bir strateji izlenerek kurulur; bu strateji, tahakküm altına alınan tarafın karar alma özgürlüğüne mümkün olan en katı sınırlamaları dayatırken, tahakküm kuran tarafa alabildiğince geniş bir hareket alanı ve büyük bir manevra özgürlüğü bırakmaktadır" (Bauman, 1999). Tahakküm edenin manevra özgürlüğü ve tahakküm altına alınanın sınırlılığında gerçekleşen maduniyet izlerini takip etmeye çalışan bu yazının tüm sınırlılıklara rağmen görünür kılmaya çalıştığı temel husus; G. Agamben'in ifadesi ile hakların üstünü örten kurgular (vatandaşlık vd.) dışındaki hakları cisimleştirilen mültecilerin 'başka'lıklarını mesele ederek tartışmaktır.

Kaynakça

Afacan, Serhan. (2011). *Devletle Yazışmak: Türkiye ve İran Sosyal Tarihçiliğinde Dilekçeler*, İstanbul: Türkiyat Mecmuası, 21, 1-29.

Agamben, Giorgio. (2013). *Kutsal İnsan* (Çev. İsmail Türkmen) (ss 143-162). İstanbul: Ayrıntı

Ateş, Selahattin. (2011). *Türkiye ve Mülteciler*, Çelebi, Özlem., Özçürümez, Saime., Türkay, Şirin (Ed.). İltica, Uluslar Arası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Poli-

tika -Yayımlanmış seminer bildirimleri-, içinde (ss 309-348). Ankara: UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü)

Bauman, Zygmunt. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları* (Çev. Abdullah Yılmaz) (ss 11-81). İstanbul: Ayrıntı

Baklavacıoğlu, Ö., Nurcan. (2011). *İltica Alanında Dolaylı Sınırdışı Pratiği Olarak Entegrasyon*, Çelebi, Özlem., Özçürümez, Saime., Türkay, Şirin (Ed.). İltica, Uluslar Arası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika -Yayımlanmış seminer bildirimleri-, içinde (ss 357-373). Ankara: UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü)

Bayat, Asef. (2006). *Ortadoğu'da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset* (Çev. Özgür Gökmen ve Seçil Deren). İstanbul: İletişim

Castles, Stephen ve Miller, J. Mark. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç* (Çev. Bülent U. Bal ve İbrahim Akbulut). İstanbul: Bilgi Ü.

Chambers, Iain. (2005). *Göç, Kültür, Kimlik* (Çev. İsmail Türkmen) (ss 16- 46). İstanbul: Ayrıntı

Daruş, Didem. (2007). *Transit Göç ve Ulusötesi Dini Ağlar: İstanbul'da Iraklı Keldani Katolik Göçmenler, Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri* içinde (ss 521-544) (Der.) A. Kaya ve B. Şahin. İstanbul: Bilgi Ü.

Erdoğan, Necmi. (2000). *Devleti 'İdare Etmek': Maduniyet ve Düzenbazlık*, Toplum ve Bilim, 83, 8-31.

Erdoğan, N. (Ed.) (2011). *Yoksulluk Halleri Yok-Sanma: Yoksulluk-Maduniyet ve "Fark Yaraları, Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Görünümü* içinde (ss 47-95). İstanbul: İletişim

Fromm, Erich (1995). *Umut Devrimi* (Çev. Şemsa Yeğin) (ss 20-26). İstanbul: Payel

Gün, Zübeyit. (2011). *Mülteci ve Göçmenlerle Yapılacak Çalışmalar İçin Perspektifler: Bir Ön Çalışma*, Çelebi, Özlem., Özçürümez, Saime., Türkay, Şirin (Ed.). İltica, Uluslar Arası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika -Yayımlanmış seminer bildirimleri-, içinde (ss 271-287). Ankara: UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü)

Hazan. C. Jacob. (2012). *Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler*, S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.), Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar içinde (ss 183-197). İstanbul: İletişim

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD). (2007). *İstenmeyen Misafirler: Türkiye'de "Yabancı Misafirhaneleri"nde Tutulan Mülteciler*, İstanbul

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD). (2009). *Mültecilerin Sesi*. İlkbahar-Yaz sayıları. İstanbul

İçduygu, Ahmet ve Toktaş, Şule. (2005). *Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları sayı:12 Ankara

İçduygu, Ahmet. (2009). *Türkiye'de Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Tartışması: Birey Düzeyinde Analiz*, Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye'de Vatandaşlık, E.Fuat Keyman ve A. İçduygu (Der.) içinde (ss 227-255). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.

IOM Uluslararası Göç Örgütü (Türkçe baskı ed. Bülent Çiçekli) (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*, İsviçre

Korkut, Recep. (2009). *Sığın(ama)mak: Sığınmacılık ve Mülteciliğin Türkiye Seyri*, Birikim: <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=568>

Mektupların erişim tarihi: 15.11.2013 <http://www.multeci.net/>

Negri, Antonio ve Hardt, Micheal. (2012). *İmparatorluk* (Çev. Abdullah Yılmaz) (ss 126-129). İstanbul: Ayrıntı

Orhan Pamuk. (2012). *Kara Kitap*, (ss 263) İstanbul: İletişim

Özcan, Mehmet. (2006). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK)

Özgür, Nurcan. (2012). *“Modern Türkiye'nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler, “Tekne Mültecileri”, S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar içinde (ss 199-216). İstanbul: İletişim*

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu. (2010). *Türkiye'de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar Yasa Dışı Göçmenlerin Sorunlarını İnceleme Raporu*, Ankara

Tolay, Juliette. (2011). *Türkiye'de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi*, Çelebi, Özlem., Özçürümez, Saime., Türkay, Şirin (Ed.). *İltica, Uluslar Arası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika -Yayımlanmış seminer bildiri-leri-*, içinde (ss 201-214). Ankara: UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü)

Yetişkin, Ebru. (2000). *Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar*, Toplumbilim dergisi Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı, 15-20.

Yıldırım, Umut. (2002). *Tarihyazımına Farklı Bir Öneri: Mâduniyet Çalışmaları Projesi*, Toplum ve Bilim, 91, 334-343.

http://www.goc.gov.tr/icerik3/multeci-misafirhaneleri-yonetmeligi_333_336_637

Safiye Altıntaş: 2014 yılında Fatih Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden mezun oldum. Gündelik Hayat, Mekân, Kent, Soylulaştırma (Gentrification), Balat, Semt Pazarı ve Kültürel Hafıza konularında; Doğu Batı, Toplumsal Tarih ve Birikim-Güncel gibi çeşitli dergilerde çalışmalarım yayımlandı. Balat semti özelinde saha çalışmalarımı bağımsız olarak devam ettirmekteyim.

- yabancıların problemleri:
- 1- çok süre beklemek UN den cevap almak için.
  - 2- Her gün emniyete gitmek imza atmak için.
  - 3- çünkü ~~çok~~ türkiye de kalıyorlar paraları bittir ve onlara yaşamak zorlanıyor.
  - 4- yabancılar iş için izin vermiyorlar.
  - 5- doktor ve hastanein problemleri ve zor ecza almak.
  - 6- o zaman ki yabancılar toptan parasını veriyorlar üstüste geliyor ve çok olamaz ve zor oluyor.

Ek 1: Çocuk mültecinin mektubu.

(kimse bizi görüyor)

Yalnız Bayan mülteci olarak çok problemlerle yaşıyorlar. En önemlisi maddi ve manevi durumlarıdır. Onlar çok zor geçiniyorlar. Çünkü birleşmiş milletler cevabını uzun süre beklemek onları zor durumda bırakıyor. Bu sebepten çok sıkıntıdadılar. Başka bir memleketde olan korku ve cinnet problemleri ve özellikle çocuklarda da olsa maddi durumları hastalıkları ve kimseyi aralarında yardımcı olarak bulamıyorlar onları psikoloji konusunda rahatsız edebilir. İyi bir iş bulmak ve güvenli bir yerde çalışmak daha problem yaşadıkları bilir. Bir çocuklu Bayan eğer zor durumda kalsa acaba ne yapabilir. Bir bayan sabah 8'den 8 akşama kadar çalışsa en fazla 200 TL alabilir. Karşısında, ev kirası, elektrik ve su ve gaz masrafları, ilaç parası, ve... bir anne nasıl çocuğunu zor durumda görebilir. okul, eğitim, ve hastalık harçları daha bir anne için sıkıntı olabilir. Aslında birleşmiş milletler bu konuda daha önem verebilir.

Ek 2: Kadın mültecinin mektubu sayfa I.

Bu insanlar herkesden ümitleri kesen ve birleşmiş milletlere ümit bağlayan bir insandırlar. Bu zorluklar onları kötü yollara da mesela cinsel ve Taciz Tehlikesinde binalca bilir. Bu streslerin ve ölümsüz beklemek onları çok fena rahatsız ediyor özellikle bu insanlar, memleket anne, baba ve ... hepsini binalca ve kendilerini zor yaşamdan ilticayı kabul etmişler. ama acaba kimse onların yasal haklarını yani güvenli ve sakin bir yaşam onlara verebilir, sizce bir başka memleketde olan ve dil bilmeyen ve parasız ve ruh-hastası olan bir bayana hem anne hem baba almak kolay mı? 1, 2, 3 sene beklemek kolay mı? Lütfen bizi görmeye çalışın. biz hala yaşıyoruz.

Ek 3: Kadın mültecinin mektubu sayfa II.